

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/119925>

Please be advised that this information was generated on 2018-07-07 and may be subject to change.

O NAPPIE!!! DAAR GA JE.

Tekening op de voorkant van het boekje *Ontboezeming! van een Oranje-man* (ten jare 1810) tegen den Tyran Napoleon I, 1863

De betekenis van 1813 voor het gewone volk

Oranje boven!

Werd de band tussen Oranje en het Nederlandse volk in 1813 uitgevonden? Of is de band tussen het Nederlandse volk en Oranje van ouder datum en sterker? Tijd voor een nieuwe visie op de betekenis van 1813.

DOOR LOTTE JENSEN EN BART VERHEIJEN

“Aan het einde van dit jaar zullen wij herdenken dat ons land tweehonderd jaar geleden een koninkrijk werd, waarmee in onze geschiedenis een nieuw tijdperk aanbrak,” sprak koningin Beatrix op 28 januari 2013, toen ze haar abdicatie aankondigde. Hiermee benadrukte ze wat volgens haar tot de kern van het ontstaan van het moderne Nederland behoort: de terugkeer van Oranje-Nassau op Nederlandse bodem in de persoon van haar voorvader, koning Willem I. Onder historici bestaat sinds jaar en dag de neiging om de betekenis van 1813 te relativiseren. Het nationale beeld van 1813 zou grotendeels op een mythe berusten, omdat er niet werkelijk sprake was een bevrijding, zoals wel het geval was in 1945. De vestiging van een Oranjemonarchie was grotendeels

het werk van bestuurders, die tot in de hoogste regionen hadden meegedraaid in het Franse bestuur. Hun gedrag was allesbehalve heroïsch, maar veeleer pragmatisch.

Dit laatste mag dan waar zijn, er wordt voorbijgegaan aan de beleving van de gewone burgers. Voor hen moet de bevrijding van 1813 wel degelijk van grote betekenis zijn geweest. Dat blijkt uit allereerst de golf van vaderlandslievende gedichten, liederen en pamfletten die direct na de bevrijding het land overspoelde. Daarin werd niet alleen afgerekend met de Franse ‘tyrannee’, maar werd de terugkeer van Oranje uitbundig gevierd. Die gevoelens kwamen niet uit de lucht vallen, maar sloten aan op gevoelens van nationale samenhang, soevereiniteit en culturele identiteit die reeds in de jaren van de Franse bezetting

gecultiveerd werden. Om de betekenis van 1813 goed te kunnen duiden, is het daarom van belang deze verzetscultuur erbij te betrekken. Burgers klaagden in woord en geschrift over hun ellendige lot, beschimpten de Fransen en stelden daar typisch Nederlandse waarden en normen tegenover. Er onstond een sterke behoefte om datgene wat verloren dreigde te gaan, te koesteren. In dat verzetsdiscours ging Oranje een steeds nadrukkelijker rol spelen.

HET LOT VAN DE ZONEN

De jarenlange Franse overheersing, en vooral de periode van de inlijving (1810-1813), eiste een zware tol van de bevolking. De economie was volledig uitgehold, de dienstplicht had vele Nederlandse jongens aan hun families onttrokken en het land verkeerde aan de rand van de afgrond: ‘Holland was slechts het uitvloeisel der Fransche rivieren, een stuk afgespoelde Fransche modder’, zo luidde het cynische commentaar van een tijdgenoot. Dat de omstandigheden van armoede en dienstplicht zwaar drukten op het alledaagse leven, blijkt uit tal van

overgeleverde pamfletten, liederen en gedichten uit die tijd. Hartverscheurend zijn de gedichten van burgers waarin ze weenden over het lot van de zonen die voor de conscriptie opgeroepen waren. Dichters als Tollens, Arntzenius, Ten Brink en Westerman beklagden zich over het lot van hun zonen en spraken hun medeburgers moed in. Treffend zijn de volgende verzen van de oud-revolutionair Samuel Wiselius, waarin hij fel uithaalt naar Napoleon: ‘Al voert hij Neêrlands wee ten top; / Al eischt hij zelfs mijn zonen op, / Ter meerdring van zijn roovertenden; / Toch blijft mijn moed onwrikbaar staan’. Wiselius wist waarover hij sprak: hij was zelf vader van tien kinderen.

Deze uitingen van verdriet gingen gepaard met de oproep om alles wat als typisch Nederlands gold – de taal, de zeden en de geschiedenis – in ere te houden. De meest uitgesproken pleidooien voor het koesteren van de Nederlandse cultuur, vinden we bij schrijvers als Tollens, Helmers en Loots. Tollens schreef een reeks vaderlands-historische romances, waarin hij de helden van weleer bejubelde, onder wie prins Maurits. Helmers pakte uit met een drieduizend verzen lange ode aan zijn vaderland, *De Hollandsche natie* (1812), waarin hij ruime aandacht aan Willem van Oranje besteedde. Loots deed een oproep om de eigen identiteit niet verloren te laten gaan door te wijzen op de kracht van de moedertaal in *De Hollandsche taal*. In 1810 droeg Loots deze liefdesbetuiging aan het vaderland voor in verschillende genootschappen, maar hij durfde het gedicht pas in 1814 aan de drukpers toe te vertrouwen om het risico op vervolging door de Franse politie te ontlopen. Uitingen van verdriet en verzet, gekoppeld aan een pleidooi voor het behoud van Nederlandse eigenheid,

zijn ook terug te vinden in de pamfletten die in de Parijse politie-archieven bewaard worden. Een voorbeeld is het anonieme pamflet *Aan de jeugd van Holland*: ‘Jonge Bataven, wat beklag ik jullie verschrikkelijke lot! [...] Gehoor gevend aan een order, gescheiden van hun ouders, En met de wapens op hun schouders / Hoeveel dappere jongens, in de lente van hun leven [...] Ik zie jullie marcheren naar de strijd met de tranen in de ogen Misschien keren jullie nooit weder, Wat een Verschrikkelijk lot!’.

Als we het hoofd van de Franse politie in Nederland Devilliers Duterrage mogen geloven werden ze ‘overspoeld’ met dergelijke pamfletten. De pamflet-tisten klaagden niet alleen over de dienstplicht maar ze riepen andere ‘patriotten en Bataven’ actief op om hun laatste druppel bloed voor de glorie Nassau te verspillen. Medeburgers werden aangespoord zich te bewapenen. Het was immers altijd beter te sterven in vrijheid dan te leven als slaven! Dergelijke pamfletten waren een centraal medium van de anti-Franse stem in Nederland. De inhoud duidt op het bestaan van een ‘onderstroom’ van anti-Napoleontische, vaderlandslievende sentimenten, die verder gingen dan onrust over pragmatische economische belangen en juridische belemmeringen als gevolg van de Franse bezetting.

DE MYTHE 1813

Vanaf de eerste maanden van 1813 begon de hoop op de terugkeer van de familie Oranje-Nassau een grote rol te spelen in deze pamfletten. Als illustratief mag het volgende gedicht gelden, dat een anonieme pamflettist tot groot ongenoegen van de Franse politie in de lente van 1813 optekende: ‘De arend is geplukt / De Veren zijn gevlogen / Prins Willem is op weg/

Weldra Oranje boven!’ Het geschrift is ondertekend met ‘Prinsgezind’. Dit pamflet staat niet op zichzelf, maar past in een veel bredere tendens, zeker wanneer we ervan uitgaan dat in de Parijse archieven slechts een fractie van al het clandestiene materiaal bewaard is gebleven.

‘Oranje’ was dus niet enkel en alleen een staaltje van *invention of tradition* van een bestuurlijke elite dat na november 1813 werd toegepast, maar was ook aanwezig als personifiëring van een nieuwe toekomst in het laatste jaar van de Napoleontische bezetting. Dit aspect mag niet genegeerd worden. Als ‘1813’ een mythe is waarin Oranje, Nederland, soevereiniteit en vrijheid aan elkaar gekoppeld worden, dan werd deze mythe niet pas geboren in november 1813 – of tijdens het koningschap van Willem I. Ze heeft haar wortels tevens in een latent vaderlandsgevoel dat door de Franse bezetting – tot niet te onderschatten hoogten – geactiveerd werd.

Dit inzicht voegt een nieuwe dimensie toe aan onze visie op 1813: Oranje was al tijdens het laatste jaar van de Napoleontische bezetting meer dan een historisch idee. In tijden van onderdrukking en verlies van soevereiniteit zien we altijd dat de band tussen Oranje en het Nederlandse volk aangehaald wordt. Dat geldt vandaag de dag nog steeds. ■

LOTTE JENSEN IS HOOFDDOCENT HISTORISCHE NEDERLANDSE LETTERKUNDE AAN DE RADBOUD UNIVERSITEIT NIJMEGEN EN BESTUURSLID VAN DE WERKGROEP DE NEGENTIENDE EEUW. ZIJ SCHREEF ONDER ANDERE *VERZET TEGEN NAPOLEON* (2012).

BART VERHEIJEN HEEFT GESCHIEDENIS EN FILOSOFIE GESTUDEERD. HIJ WERKT ONDER BEGELEIDING VAN LOTTE JENSEN AAN EEN PROEFSCHRIFT OVER *RESISTANCE LITERATURE DURING THE FRENCH REGIME 1806-1813*.

In 1813 was Holland ‘slechts het uitvloeisel der Fransche rivieren, een stuk afgespoelde Fransche modder’